

ФІНАНСЫ ПРЕДПРИЯТИЯ

О.В. МАРТЯКОВА, *д.е.н., с.н.с.*,
Институт економіки промисловості НАН України,
В.А. ХАРЧЕНКО,
Донецький національний технічний університет

ГРОШОВІ ПОТОКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

На наш час гроші визначають вартість усіх товарів, виступають засобом платежу (у готівковій чи безготівковій формі), обслуговують реалізацію товарів і послуг, їх отримують у вигляді заробітної плати, стипендій, пенсій, заощаджують. Грошові потоки обслуговують здійснення інвестиційних, кредитних і страхових операцій, фондових угод, супроводжують фінансові та міжнародні відносини.

Гроші як економічне явище ще з античних часів привернули увагу дослідників. Елементом обміну, накопичення багатства вони виступають в працях таких відомих філософів, як Ксенофонт, Аристотель та інших [1, с. 43; 2, с. 52]. Першим нарисом про гроші вважається робота французького економіста Ніколя Хорезма «Трактат про походження, природу і право на зміну грошей» (XIV ст.), у якій йдеться про необхідність проведення грошової реформи [1, с. 73].

Власну позицію в області теорії грошей висловлювали прихильники меркантилізму (XVI-XVIII ст.), серед яких варто виділити представників англійської школи (У. Стефффорд, Д. Малейнс, Т. Мен), італійської (Дженовезі, А. Серра), французької (Ж. Б. Кольбер). Меркантилісти дотримувалися товарної сутності грошей через природні властивості золота і срібла; визнавали за визначальну функцію засобів обігу, а не накопичення. Образно розкрита сутність грошей у Дженовезі (1769 р.), який зазначав, що гроші грають ту ж саму роль відносно торгівлі, що масло для воза: чим більше торгівля, тим більше потрібно грошей для руху [1, с. 83].

Сутність грошей, їх функції, роль в обігу, вплив на стан економіки висвітлювалися представниками різних економіч-

них шкіл, теорій [1-10]. Узагальнення поглядів щодо цієї економічної категорії наглядно наведено у табл. 1.

Таким чином, вивчення грошей як економічної категорії в цілому зводилося до дослідження таких основних проблемних питань, як кількість грошей в обігу і їх вартість; швидкість обігу грошей; гроші як загальний вартісний еквівалент, запас багатства і т.п.; гроші в умовах ринкової економіки (як різновид ліквідних активів, їх вплив на економічну рівновагу тощо).

В сучасних умовах господарювання, коли на значній частині підприємств спостерігається дефіцит коштів, який викликає неплатоспроможність, призводить до зростання боргів, банкрутства і ліквідації, важливе значення має дослідження стану грошових потоків підприємства.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі грошових потоків в системі управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Для досягнення поставленої мети в статті поставлено і вирішено наступні завдання:

- узагальнити існуючі тлумачення сутності грошей в економічній думці;
- довести важливість інформації про стан грошових потоків підприємства для користувачів;
- обґрунтувати необхідність оцінки грошових потоків під час проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Методами дослідження є абстрагування, історичний метод, узагальнення, синтез.

В цілому гроші розглядаються як інструмент регулювання економічних відно-

© О.В. Мартякова, В.А. Харченко, 2007

син на макрорівні, зокрема, при формуванні грошово-кредитної і фіскальної політики.

Однак без грошей неможливе здійснення процесів відтворення на підприємстві, тобто мікрорівні. Для підприємств проблемними є такі питання відносно стану їх грошей, що звертають на себе увагу в першу чергу, як:

- величина залишків грошових коштів;
- обсяги надходження і витрачання грошових коштів за період;
- ефективне формування грошових потоків (ритмічність, збалансованість, достатність, рівномірність, синхронність тощо).

Таблиця 1

Сутність грошей у трактовці представників різних економічних шкіл, теорій, напрямів

Теорії грошей, економічні школи, напрями	Основні прихильники теорій, шкіл; їх праці	Сутність грошей в економічній думці, їх роль в обігу
Класична кількісна теорія грошей	А. Тюрбо, Дж.Локк, А.Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Міль, У. Петті («Різні про гроші», 1682 р.), Д. Юм («Про гроші», 1752 р.).	Висунуто положення про залежність кількості грошей, їх вартості і цін на товари: чим більше грошей в обігу – тим ціни вищі, а вартість грошей нижча, і навпаки.
Неокласична кількісна теорія грошей	І.Фішер («Купівельна сила грошей», 1911 р.), А.Маршалл («Гроші, кредит і торгівля», 1923 р.).	Швидкість обігу грошей і обсяг угод незалежні відносно обсягу грошової маси. При зростанні кількості грошей в обігу відбувається пропорційне підвищення цін. Цінність грошей не пов'язана з цінністю грошового матеріалу, наприклад, золота.
Марксизм	К. Маркс «Капітал».	Кількість грошей в обігу визначається сумою цін товарів, що обертаються, і середньою швидкістю обігу грошей. Гроші визнаються загальним вартісним еквівалентом.
Маржиналізм	К. Менгер, Е.Бем-Баверк, Ф. Візер (70-90 р.р. XIX ст.).	Гроші — це суто соціальна умовність, їх призначення – виконання технічних функцій.
Кейнсіанська теорія грошей	Дж. М. Кейнс («Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей», 1936 р.; «Трактат про гроші», 1930 р.).	Запропоновано теорію державної грошової політики, висунуто теорію переваги ліквідності (гроші — запас багатства, а не лише засіб обігу).
Монетаризм (монетарна теорія грошей)	М. Фрідман («Дослідження в області кількісної теорії грошей», 1956 р.).	Досліджено швидкість обігу грошей. Гроші виступають головною ланкою ринкової економіки.
Сучасні теорії грошей	Ф.Хайєк («Роздержавлення грошей», 1976 р.); Дж. Хікс («Пропозиції щодо спрощення теорії грошей»); Р. Клакер, П. Девідсон, Х. Мінський; Р. Лукас, Т. Дж. Сарджент, Н. Уоллес.	Висунуто ідею конкуренції приватних валют, наслідком чого є поява кращих грошей, ніж при монополії держави. Гроші як найдосконаліша форма цінних паперів, як єдина причина, що порушує економічну рівновагу. Визначено вирішальну роль грошей у фінансуванні капітальних вкладень.

Якщо грошові кошти досліджувалися в контексті оборотних активів, а відносно оптимізації їх залишку у касі і на рахунках в банку розроблено ряд моделей (Баумоля, Міллера-Орра, Стоуна, Беранека), то пристальне вивчення грошових потоків почалося лише з середини ХХ сторіччя.

Виникнення терміну «грошові потоки» (cash flow), що має англо-саксонське походження, пов'язують з дослідженнями Бівера (Beaver W.) в області руху грошових коштів для визначення імовірності загрози банкрутства [11].

Так, при проведенні діагностики фінансового стану підприємства особливої уваги потребує аналіз стану і тенденцій генерування грошових потоків, оскільки саме фактичні обсяги надходження і витрачання коштів визначають платоспроможність підприємства, тобто впливають на величину заборгованості і, отже, імовір-

ність збанкрутіти.

У той же час стан грошових потоків підприємства впливає на його фінансову стійкість, ділову активність, можливість здійснювати і приймати інвестиції, бути активним учасником фінансового ринку.

Результати проведеного дослідження, що наведені у табл. 2, підтверджують важливість інформації про стан грошових потоків як для власників підприємства, так і для зовнішніх користувачів.

Оскільки потреба в інформації про стан грошових потоків існує, тому необхідно мати в обліку спеціальну звітну форму, яка б відбивала відомості про формування грошових потоків. Так, у міжнародній практиці в 1977 р. з'являється „Звіт про зміни у фінансовому становищі”. У 1992 р. його було замінено на „Звіт про рух грошових коштів” (МСБО 7), який почав діяти з 1994 р.

Таблиця 2

Зацікавленість користувачів в інформації про стан грошових потоків підприємства

Користувачі інформації		Інформація про стан грошових потоків:	
		її необхідність	напрями використання
Внутрішні користувачі	1. Власники, засновники, менеджери вищої ланки	<ul style="list-style-type: none"> Для повного уявлення про фінансовий стан підприємства. 	<ul style="list-style-type: none"> Поліпшення фінансового стану підприємства через коригування обраної стратегії та поставлених мети і завдань діяльності.
	2. Управлінський персонал (менеджери середньої і нижчої ланки)	<ul style="list-style-type: none"> Для оцінки платоспроможності, фінансової стабільності підприємства. Для виявлення резервів збільшення надходжень коштів і зменшення їх витрачання. 	<ul style="list-style-type: none"> Підвищення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю в цілому і грошовими потоками зокрема.
Зовнішні користувачі	3. Кредитори	<ul style="list-style-type: none"> Для визначення кредитоспроможності підприємства. 	<ul style="list-style-type: none"> Розрахунок терміну погашення кредиту, процентних платежів, заборгованості.
	4. Акціонери	<ul style="list-style-type: none"> Для обґрунтування отриманої суми дивідендів, розподілу та використання прибутку. 	<ul style="list-style-type: none"> Прийняття рішення про перспективи подальшого розвитку підприємства і можливості отримання дивідендів.
	5. Інвестори	<ul style="list-style-type: none"> Для отримання достатнього ефекту від вкладених коштів чи майбутніх вкладень. 	<ul style="list-style-type: none"> Визначення терміну окупності інвестиційного проекту, його внутрішньої норми рентабельності тощо.
	6. Біржовики	<ul style="list-style-type: none"> Для отримання додаткового прибутку чи зменшення можливих збитків. 	<ul style="list-style-type: none"> Прогнозування зміни курсу акцій підприємства.

На підставі міжнародних стандартів фінансової звітності (IAS) приймаються національні стандарти, в яких зазначається зміст звіту, його форма, метод складання (прямий чи непрямий).

Так, у США спроби офіційно закріпити звітність про потоки грошових коштів починаються з початку 1980 р. Безпосередньо „Звіт про рух грошових коштів” (SFAS №95) почав діяти з середини 1988 р. відповідно до Інструкції про фінансову звітність, яка опублікована Радою зі стандартів фінансового обліку (FASB) у липні 1987 р. в рамках Загальноприйнятих принципів і правил бухгалтерського обліку (GAAP). В російській практиці інформація про стан грошових потоків наводиться з 1996 р. у формі №4 „Звіт про рух грошових коштів” відповідно до наказів та інструкцій Міністерства фінансів РФ. В Україні звіт про рух грошових коштів – форма № 3

увійшла до складу фінансової звітності у 2000 р. після оприлюднення Мінфіном відповідного стандарту (П(С)БО 4).

Оскільки стан грошових потоків впливає на прийняття і реалізацію найважливіших господарських рішень на підприємстві, то в процесі аналізу діяльності підприємства доречним було б доповнити чинну систему показників оцінки фінансового становища [12, с.14; 13, с.118, 14, с.13] групою показників, що оцінюють стан грошових потоків, які вже досить розгорнуто досліджені відомими вітчизняними науковцями: І.О.Бланком, Л.О.Лігоненко, Г.В.Ситник.

Група показників стану грошових потоків не тільки доповнює систему відомих показників (рис. 1), але й дозволяє поглибити їх зміст, що зазначається у наукових працях з аналізу фінансового стану підприємства.

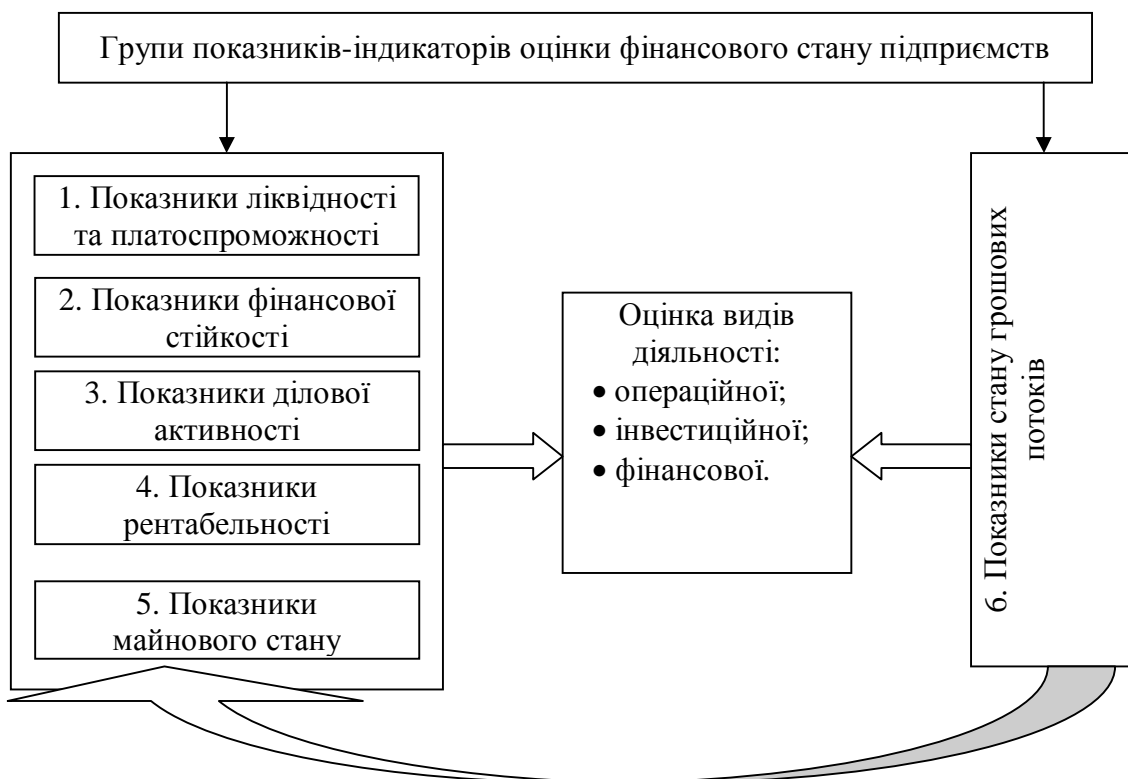

Рис. 1. Основні групи показників-індикаторів, що оцінюють ефективність здійснення окремих видів діяльності підприємств

Із зображеного на рис. 1 випливає, що показники стану грошових потоків повинні займати особливе місце серед інших груп, оскільки з їхньою допомогою можна комплексно оцінити ефективність здійс-

нення всіх видів діяльності за певний період часу, тоді як показники ліквідності та фінансової стійкості є моментними показниками, тобто такими, що розраховуються на конкретну дату, що звужує їх економіч-

ну цінність; показники майнового стану оцінюють, в основному, інвестиційну діяльність підприємства, а показники рентабельності та ділової активності – операційну діяльність.

Тому існує об'єктивна необхідність в проведенні аналізу фінансового становища підприємства за допомогою показників стану грошових потоків і відбитті результатів аналізу в „Пояснювальній записці до річної фінансової звітності”, а також, за потребою, у кварталних і місячних звітах.

Інформація про стан грошових потоків повинна надаватися органам статистики, які, після обробки даних, мають наводити в офіціальних виданнях узагальнені відомості про рух грошових коштів за галузями промисловості (рух коштів за видами діяльності, обсяг позитивних і негативних грошових потоків тощо), які, на жаль, досі відсутні.

Отже, протягом декількох століть в економічній теорії досліджувалась сутність грошей як спеціального виду товарів, генезис грошових систем і відносин, розвиток грошового ринку, проведення грошової політики і реформ. Грошові потоки підприємства (процес руху грошових коштів) ще відносно нове поняття, тому недостатньо досліджене. Інформація про стан грошових потоків важлива не тільки для власників і керівників підприємства (для використання в управлінні фінансовим становищем), але й для зовнішніх користувачів (кредиторів, акціонерів, інвесторів, біржовиків), котрі на її основі оцінюють кредитоспроможність, інвестиційну привабливість підприємства, його потенційні можливості.

Необхідно здійснювати аналіз стану грошових потоків і тенденцій їх формування з використанням відповідної групи показників, яку рекомендується застосовувати у бізнес-плануванні, ризик-менеджменті, оцінці фінансового стану позичальника, а також офіційно закріпити в діючих методиках з проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств, інтегральної оцінки інвестиційної привабливості й інших. Результати дослідження грошових потоків дозволять об'єктивно оцінити ефективність управління

фінансово-господарською діяльністю підприємства, спроможність функціонувати в сучасних реаліях.

Література

1. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Дело, 2000. – 560 с.
2. Ядгаров Я.С. История экономических учений. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 480 с.
3. Івасів Б.С. Гроші та кредит. - 2-е вид., змін. й доп. – Т.: Карт-бланш, 2005. – 528 с.
4. Гальчинський А. Теорія грошей. - К.: Основи, 2001. – 411 с.
5. Євтух О. Гроші як соціально-економічне явище // Банківська справа. - 2006. - №1. – С.64-74.
6. Лушин С.И. Функции денег и финансы // Финансы. – 2006. - №6. – С.63-68.
7. Матлин А.М. Деньги и экономические решения. – М.: Дело, 2001. – 272 с.
8. Юровицкий В. Эволюция денег: денежное обращение в эпоху изменений. – М.: Гросс Медиа, 2004. – 496 с.
9. Фридмен М. Если бы деньги заговорили...: Пер. с англ.– М.: Дело, 1998.– 160 с.
10. Фишер И. Покупательная сила денег. – М.: Дело, 2001. – 320 с.
11. Beaver W. H. Financial ratios as predictors of failure, Empirical Research in Accounting: Selected Studies// Supplement to Journal Accounting Research 4.- 1966.– P.71-127.
12. Нусинов В. Я. Основы оценки экономической деятельности предприятий в условиях кризиса неплатежей. - Кривой Рог: Минерал, 1997. – 190 с.
13. Лігоненко Л.О. Антикризисне управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: Монографія. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. – 580 с.
14. Костирко Л.А. Формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємства: Автореф. дис. ... доктора екон. наук: 08.04.01 / Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2004. – 31 с.

Статья поступила в редакцию 28.08.2007